

אותו אצל הממונה על הנסכים ומקבלים אותם ממנו²¹.
אמנם הלשכה הרביעית שהיתה צפונית מערבית בה יורדין לבית הטבילה, שכהן הרואה קרי היה יורד מאותה לשכה והולך במחילה שתחת בית המקדש לבית הטבילה, ושם מדורה שמתחמם בה הכהן לאחר שטבל ועלה ונסתפג. ולשכת המוקד היא קרואה, ופתוחה לבית המוקד הגדול. ושני שערים היו לו לבית המוקד הגדול הזה²², אחד והוא שבצפון בית המוקד היה פתוח לחל, ושכדורו היה פתוח לעזרה. ופשפש קטן היה לו לפתח זה, היינו שער קטן בתוך שער גדול, שבו נכנסים לבלוש את העזרה, שהיו נכנסים בכל בוקר דרך אותו פשפש לחפש על כל כלי שרת שבעזרה שיהיו כולן במקומן. והכי תנן בתמיד²³, נטל את המפתח ופתח את הפשפש כו' אלו ואלו אומרים שלום הכל שלום, כלומר כל כלי שרת הם במקומן בשלום. ומלת לבלוש רוצה לומר לחפש, כי תרגום ויחפש²⁴ הוא ובלש.

בלשכת טלאים. ומה שאמרו שלשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית ונתן אותה במסכת מדות¹⁶ מערבית דרומית, כבר תרצו קושיא זו בגמרא¹⁷ ואמרו, דקאי בצפון מחזיא כדרום דקאי בדרום מחזיא כצפון. ומסתברא דבמערבית דרומית היתה קיימא, כי היתה נתונה בבית המוקד עצמו מערבית דרומית כמו שנזכרה במדות, וכשמשערין מקומה לנגד העזרה תהיה צפונית מערבית, כמו שזכרו בתמיד, ואז תהיה לשכת לחם הפנים (הוא המקום אשר בני בית גרמו היו עושים לחם הפנים שם¹⁸) דרומית מזרחית מבית המוקד.

אמנם הלשכה שהיתה מזרחית צפונית, בה גזזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצום מלכי יון¹⁹ על שהקטירו עליהם לאילילים. ובמסכת תמיד²⁰ קורא הלשכה הזאת לשכת החותמות, מפני שהולכים שם אצל הממונה על החותמות ונותנין לו מעות כפי סכום הנסכים הצריכים והוא נותן להם חותם, ומוליכים

פרק שבעה עשר

אחרית 1234567

שנים שנים לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר, הרי כ"ד.

בשלושה מקומות הכהנים שומרים, וגם שם עמהם היו נטפלים הלויים כמו שנאמר וילוו עליך וישרתוך³. ובמקום שהיו עליות היו הכהנים שומרים למעלה והלויים למטה, ובמקום שלא היתה שם עליה היה כהן שומר מבפנים ובן לוי מבחוץ, כמו שאמרו במסכת תמיד⁶. והלויים היו שומרים עוד לבדם כמו שכתבו במסכת מדות⁷ בעשרים ואחד מקום⁸, ובכל משמר ומשמר היו עשרה שומרים⁹. על כן הכהנים היו שלושים, והלויים היו מאתיים וארבעים בכל לילה. ואף על גב דלא אמר קרא אלא לויים, כהנים נמי קרויין לויים דכתיב והכהנים הלויים בני צדוק¹⁰.

שמירת המקדש שמצוותה כל הלילה לא היתה נעשית מפני פחד ליסטים או גנבים, אלא מפני שהוא כבוד וגדולה לבית שלא יהיה בלא שומרים. כי הנה אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים¹.

השומרים האלו היו כהנים ולויים. ואם ביטלו שמירה זאת עברו בלא תעשה, שנאמר ושמרתם את משמרת הקדש². ולשון שמירה אזהרה היא, הא למדנו ששמירתו מצות עשה וביטול שמירתו מצות לא תעשה. ומצות שמירה היא שיהיו הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ³. ובכ"ד מקומות היו צריכים לשמור במקדש, כדכתיב (בדברי הימים א' כ"ו) למזרח הלויים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאספים

"שמירת הלויים והכהנים במקדש ובהר הבית", 'צפיה' ד ה"ל עמ' 29-44). 5 במדבר יח, ב. 6 כו, ב. 7 פ"א מ"א. 8 ע"פ הרע"ב למדות פ"א מ"א ומ"ט. המספר כ"ד ועוד ג' שומרים כרע"ב וסמ"ג (עשין קסת), אבל הרמב"ם (הל' ביהב"ת פ"ת ה"ד) כתב כ"א וג'. ועי' דיון מקיף בשיטות השונות במשנה למלך על הרמב"ם שם. 9 למד מדברי הרמב"ם שם ה"ד שכתב: וארבע ועשרים עדה שומרין אותו (עי' רמב"ם פרנקל בשנו"ס שכצ"ל, ובספר המפתח שם עמ' תרמג). ובתפארת ישראל תמיד פ"א מ"א בועז אות א מביא את דברי רבנו המחבר, ומנמק שכל דבר שבקדושה צריך עשרה, וכך גם בכל נקודת שמירה. לפי גירסא זו לא ברור המקור של הרמב"ם, אך בחינוך העתיק 'אדם' במקום 'עדה', וכן נראה דצ"ל. 10 יחזקאל מד. טו.

16 פ"א מ"ו. 17 יומא יז, א. 18 רע"ב למדות שם. 19 מדות שם. 20 שם. 21 רע"ב לתמיד שם. 22 מדות שם עם הרע"ב. 23 פ"א מ"ג עם הרע"ב. 24 למשל בראשית לא, לה. 1 על פי הרמב"ם הל' ביהב"ת פ"ת ה"א, וכ"ה בספרי וזוטא ית אות ד (ועי' דיון בשיטת הרמב"ם והשוואתה לשיטות ראשונים נוספים וכן אחרונים ביחס למטרות השמירה השונות, וכן שמירת יום לעומת שמירת לילה, במאמריהם של הרב יהודה שביב "מצות שמירת המקדש", ושל הרב ישראל אריאל "שמירת המקדש ביום ובלילה", ב'צפיה' ד [מכון המקדש תשנ"ד] עמ' 45-68, 17-28). 2 במדבר יח, ה. 3 ע"פ רמב"ם שם ה"ב-ה"ד. 4 פסוקים יז-יח (ועי' דיון בנקודות השמירה המתוארות בפסוקים אלו וזיהויים עם המתואר במסכת מדות. במאמרו של הרב נחמיה פיונטק

1234567

והני שלוש מקומות שהכונים שומרים הם כנגד מה שכתוב בתורה¹¹ והחנים לפני המשכן קדמה וגו' שומרים משמרת [וגו'] למשמרת, רמז לשלוש משמרות בשלושה מקומות. וכשם שבמשכן היו אהרן ושני בניו שומרים כל אחד מהם במקום מיוחד לו ולא לחברו, אף בבית עולמים כן¹².

מקומות השמירה

והנה השלושה מקומות שהיו הכהנים שומרים שם היו ^{מקומות השמירה} בית אבטינס, ובית הניצוץ, ובית המוקד. בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות פתוחות לחל, והן וגותיהן לא נתקדשו¹³. ובשני המקומות האלו היו הרובים שומרים שם¹⁴. רובים הם כהנים ילדים שהגיעו לעונת עבודה ולא נתחנכו¹⁵, תרגומו של ילד הוא רביא. או רובים הם כהנים ילדים כאמור המורים חצים בקשת, מלשון רובה קשת¹⁶. ובית הניצוץ ובית המוקד היו מצד צפון¹⁷. ובית אבטינס היתה לשכת המשפחה הזאת שהיו יודעים לפטם את הקטורת, והיו מכירים העשב ההוא שבגללו עשן הקטורת היה מיתמר ועולה¹⁸. ועל הלשכה הזאת שהיתה בדרום העזרה אצל שער המים ועלייתה פתוחה לחל היו שומרים ילדי הכהנים¹⁹.

בית המוקד הלא אמרנו בפרק הקודם שלא היתה לו תקרה אלא כיפה, בלעז וולט¹, והיה מוקף רובדין של אבן שעליהם היו ישנים הכהנים זקני בית אב. וכשם שהיו כ"ד משמרות כהונה שכל אחת מהן היתה עובדת שבוע אחת בסיבוב²⁰ עד שהיו עובדין שתי (עמי') [פעמים]²¹ לשנה, כן כל משמר היה נחלק לשבעה בתי אבות כמנין ימות השבוע²². וזקני בית אב של אותו היום היו שומרים לילה²³, והיו ישנים על הרובדין ההם. אמנם

11 במדבר ג, לח. 12 ע"פ רע"ב למדות פ"א מ"א. 13 ע"פ המפרש לתמיד כה, א. ועי' להלן פכ"ה הע' 17. 14 תמיד פ"א מ"א. 15 רבנו מסתמך כנראה על הסמ"ג עשין קסה: והרובין שומרים שם הם נערים שלא הגיעו לחינוך עבודה, ילד תרגומו רביא. ובמנ"ח (מצוה שפח אות ב) מביא שתי דעות: א. המפרש לתמיד פ"א מ"א, והמנ"ח מצטרף אליו, שגם פחות מ"ג רשאי לשמור. ב. משנה למלך הל' ביהב"ח פ"ח ה"ה — מעל י"ג, ומסתפק בדעתו של הרמב"ם ומשאירה בצ"ע. יש להציע גם את דעתו בהל' כלהמ"ק פ"ה הט"ו לגבי עבודה מ"ג עד כ', שכשר אלא שלא היו מניחים לו לעבוד, ובשמירה הניחו לו. 16 בראשית כא, כ. רע"ב תמיד פ"א מ"א. 17 ע"פ מדות פ"א מ"ה. 18 תוספתא יומא פ"ב ה"ו. 19 רבנו נקט כפירוש הרמב"ם מדות פ"ה מ"א לאחר הספק בגמ' יומא יט, א האם לשכה זו היתה בצפון או בדרום. 20 תענית כז, א. 21 כצ"ל. 22 בחלוקת המשמר למספר בתי אב יש שלוש דעות: א. במנחות קז, ב — אמר תזקיהו ששה, וכך מביא רש"י במספר מקומות,

פרחי כהונה (והם הבחורים שמתחיל שער זקנם לפרות, שהיו מאותו משמר ומאותו בית אב) היה לכל איש מהם כסותו בארץ, לשון כרים וכסתות, שלא היו יכולים לשכב על גבי מיטות אלא בארץ כדרך שומרי חצרות של מלכים. ולא היו ישנים בבגדי קודש, מפני שאינו מותר להשתמש בהן אלא בשעת עבודה, לכן היו פושטין ומקפלין ומניחין אותם נגד ראשם, לפי שיש בבגדי כהונה כלאים כגון האבנט²⁴, ומתכסים בכסות עצמם בבגדי חול²⁵. ומקום היה שם בבית המוקד אמה על אמה, וטבלא של שיש שטבעת קבועה בה, ושלשלת בתוכה שמפתחות המקדש תלויות בה. וכשיגיע זמן הנעילה הגביה הכהן את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים, וכן לוי עומד²⁶ מבחוץ. גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה, ונתן כסותו עליה וישן לו. אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה²⁷, היינו תחת המקדש, שכל המקדש קרוי בירה כדכתיב אל הבירה אשר הכינותי²⁸. ומפני שהיה בעל קרי לא היה מהלך דרך העזרה אלא דרך מחילות, דקיימא לן מחילות לא נתקדשו. והנרות דולקים מכאן ומכאן, עד שהיה מגיע לבית הטבילה²⁹. ומדורה היתה שם, ובית כסא של כבוד. וזה היה כבודו, מצאו נעול ידוע שיש בו אדם, פתוח ידוע שאין שם אדם. ירד וטבל עלה ונסתפג ולבש ונתחמם וישב לו אצל אחיו הכהנים בבית המוקד³⁰, שאף על פי שטבול יום אסור ליכנס לעזרת נשים, היינו מחנה לויה, לזה הקלו לפי שנטמא מבפנים³¹, וכשהשערים נפתחים יוצא והולך לו.

אמנם הלויים לבדם כאמור היו שומרים בעשרים ואחד מקומות, חמש כתות של עשר עשר לויים על

במנחות שם 'ובשבת כולן שורים', וכן בפסחים נו, א ועוד. ב. בתענית טו, ב רש"י — 'המשמרה מתחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע'. ג. בירושלמי תענית פ"ד ה"ב — ועמדו ראשי משמרות ועשו עצמן בתי אבות. יש משמר שהיה בו ה' ו' ז' ח' ט' בתי אבות. הרמב"ם הל' כלהמ"ק פ"ד הי"א לא הכריע במספר, אלא כתב באופן סתמי: מחלק משמרו לבתי אבות. רבנו המחבר כותב בפשטות שבעה בתי אב כרע"ב תמיד פ"א מ"א. 23 הרע"ב שם מדגיש שרק פרחי הכהונה הם השומרים. הר"מ קוים (מדות פ"א מ"א ד"ה ובבית המוקד) כותב שגם הזקנים שומרים. 24 עי' יומא יב, ב ורש"י למנחות ו, א ד"ה מצותו בכך. 25 תמיד פ"א מ"א ורע"ב. 26 במדות פ"א מ"ט כתוב 'ישן לו מבחוץ'. הרע"ב שם גרס 'יושב', וכן כתב המל"מ הל' ביהב"ח פ"ח ה"ד ד"ה ודע, שיש להגיה הט"ס שבמשנה. כתפא"י שם יכין אות סה כתוב 'עמד', ועיי"ש בהע'. 27 מדות שם. 28 דהי"א כט, יט. המילה 'אל' לא נמצאת בפסוק. 29 מדות שם ורע"ב. 30 תמיד פ"א מ"א. 31 ראה פירוש הרא"ש שם כז, א וכן תפא"י אות כז.

העזרה³⁷, שהם שמונה עשר. וכת אחת בלשכת הקרבן, ואחרת בלשכת הפרוכות, והשלישית לאחורי בית הכפורת, הרי אחד ועשרים³⁸.

ואיש הר הבית הממונה על השומרים, והוא בן בבי שהיה על הפקיע, היינו ההלקאה³⁹, היה מחזר על כל משמר, כמו שעושים גם היום שראש שומרי העיר מחזר על כולם בלילה, וקוראים החזרה הזאת בלשון לעז אנדא"ר אי"ן רונד"ה⁴⁰. ואבוקות דולקות לפניו, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן, וחובטו במקלו, ורשות היה לו לשרוף את כסותו. והם אומרים מה הוא הקול שבעזרה, והם משיבים הוא קול של בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין, שישן לו על משמרו⁴¹.

פרק שמונה עשר

שם אתכם¹⁴ אנשי מעמד שופטים ושוטרים עלינו¹⁵? הלא גם אנו אחים לבני יעקב¹⁶ אנחנו, הלא אב אחד לכולנו הלא אל אחד בראנו¹⁷, ומי מכרנו לישראל ולכם לעבדים¹⁸, אם אנחנו בני חורין¹⁹ ככם? הלא עשקתם ורצותם אותנו²⁰ כאשר באנו אל ארץ אחזתנו אשר נתן אלהים לנו²¹, וגרשתם כל בני לוי מהסתפח בנחלת ה'²². תנו לנו אחוזת הארץ בתוך אחי אבינו²³ הבאה אלינו מן הדין למורשה²⁴, כי נהיה גם אנחנו כמוכם שרים בביתינו²⁵ ולא נעשה עמכם דבר²⁶ כעבדים המומתים²⁷ תחת השבט שלא על מנת לקבל פרס²⁸ ממלאכתנו.

גם הכהן נלוה עמם²⁹ להתלונן על ישראל ויהודה, באמרם³⁰, הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו³¹ ומתנו בכל עת ובכל שעה ברפיון מעים ובתחלואים³² רבים מרוב

מעמד ומעשיהם במקדש מתואר במשנה תענית פ"ד וכן ברמב"ם הל' כלהמ"ק פ"ו. 4 ע"פ בראשית יג, ח. 5 מל"א א, מא. 6 דברים טו, יח. 7 דברים כט, כ. 8 ע"פ במדבר ג, לח. 9 במדבר טז, ט. 10 ע"פ שמות ה, טז, דהיינו בצדק אתם מוכים. 11 ע"פ במדבר לב, יד. 12 ע"פ ירמיהו מד כד-כה. 13 דברים ה, כד. 14 ע"פ שמות ב, יד. 15 שם ודברים טז, יח. 16 ע"פ בראשית מב, יג. 17 מלאכי ב, י. 18 ע"פ בראשית לא, טו. 19 ע"פ קהלת י, יז. 20 ע"פ שמ"א יב, יד. 21 אולי ע"פ ויקרא יד, לד. 22 שמ"א כו, יט. 23 במדבר כז, ד. 24 ע"פ יחזקאל לג, כד. 25 ע"פ אסתר א, כב. 26 ע"פ אסתר ו, ג. 27 מל"ב יא, ב. 28 אבות פ"א מ"ג. 29 ע"פ תהילים פג, ט. 30 מכאן טענת הכהנים. 31 במדבר יז, כז. 32 בשקלים פ"ה מ"א בין הממונים במקדש 'בן אחיה על תולי מעים', ובגמרא (ה"א): 'על ידי שהיו הכהנים מהלכים יחפים על הרצפה והיו אוכלין בשר ושותין מים היו באים לידי תולי המעיים' וכו' (ועי' מה"ע שם ד"ה ושותיו מים. שהיו אסוריו לשתות יין בעזרה).

חמישה שערי הר הבית חוצה לו³². ארבע כתות על ארבע פינותיו מתוכו. חמש כתות על חמישה שערי העזרה, כי יש מן התנאים שאמרו שחמישה שערים בלבד היו לעזרה, ויש מהם שאמרו שלוש עשרה כאשר זכרנו בפרקים הקודמים³³. ויש מהם שאמרו שבעה והוא דעת רבים, ולדעת החכמים האלה גם כי היו שבעה שערים היה המשמר בלבד על חמישה³⁴ שהם בין הכל ארבע עשרה כתות של לויים שומרים. ועוד ארבע כתות מהם על ארבע פנות העזרה מבחוץ, לפי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד³⁵, ולא היה אפשר לשומר לשמור בעמידה כל הלילה, לפיכך היו שומרים בפניות העזרה מבחוץ. וכן השוערים בשערי העזרה שומרים מבחוץ, כדי שיהיו מותרים בישיבה. ואסמכוה אקרא דכתיב שנים לפרכר³⁶, כלפי בר, היינו חוץ לחומות

חריבת לוי מוכה עם אנשי מעמד

לקול צעקת הלוי, אשר היכהו פצעהו¹ ושרף את כסותו מעליו הממונה על שומרי חומות המקדש² מפני שמצאו ישן על משמרתו, קמו כהנים לויים ואנשי מעמד³ כולם בהתבהלה, ותהי מריבה גדולה⁴ ביניהם, וקול הקריה הומה⁵. אנשי מעמד אומרים, הלא משנה שכר שכיר⁶ מדי יום ביומו תקבלו אתם הלויים מכל שבטי ישראל⁷ לשמור משמרת המקדש⁸ ולעמוד לפני העדה לשרתם⁹, ולמה לא תקיימו את מצות ה' אשר ציוה אתכם? הלא אתם מוכים בלי חטאת עמנו¹⁰, כי קמתם תחת אבותיכם הצדיקים תרבות אנשים חטאים¹¹, ולמה לא תשמרו לעשות את דבר ה' ואת דבריכם אשר מלאתם לאמר¹² ושמענו ועשינו¹³? והלויים אומרים מי

32 ההדגשה של רבנו על שמירה מחוץ לשערי הר הבית היא חידוש, ולא מצאנו בפרשני המשנה והרמב"ם מי שכתב כך. 33 ראה פרק טו. 34 ע"פ פירוש הרמב"ם למדות פ"א מ"א. 35 יומא סט, ב ועוד. והרחיבו בענין איסור זה במסכת יומא מהד' מכון המקדש (י-ס תשס"ו) מערכה מז. 36 דבה"א כו, יח. 37 רע"ב שם. 38 מדות שם. 39 שקלים פ"ה מ"א וכרע"ב שם, ולא כירושלמי סוכה פ"ה ה"ג ושקלים פ"ה ה"א שממונה על הפקיע פירושו ממונה על הכנת פתילות להדלקה. ועיין רמב"ם וראב"ד הל' כלהמ"ק פ"ז ה"א. ולהלן בפרק לו עמ' קנה משמע מדברי רבנו בפירוש שרק הלויים לוקים ולא הכהנים. Andar in ronda 40. 41 מדות פ"א מ"ב.

1 ע"פ שה"ש ה, ז. בסוף פרק כב כותב רבנו בפירוש שכל ענייני הלויים שנכתבו בפרקים אלו כסיפור הם שיחזור שלו מתוך דברי חז"ל כדי ללמד אותנו את ההלכות והחשבונות, ולא ראיתי מה שכתוב בפרקים האלה לא בדברי החכמים הראשונים ולא בספרי המפרשים האחרונים. 2 ע"פ שם וישעיהו סב, ו. 3 תיאור אנשי

עבודה, ולמה ירדו בני ישראל בפרך³³ בלויים אחינו במקל ורצועה אם יחטאו בשגגה³⁴, והכוס עד בלי די³⁵ כאילו היו סוס ופרד³⁶, ולא יחוסו עליהם ועלינו כי נאנחים אנחנו? תעלה נא שועתנו אל האלהים³⁷ וישמענה, כי חנון ורחום הוא³⁸.

הסנהדרין יכריע במשפט

ויהי כל העם נדון במצה ומריבה. ויקש דבר הכהן והלוי מדבר איש ישראל, ולא שלוו ולא שקטו מרוגזם, עד אשר נשמע קול הצווחה בלשכת הגזית, מקום אשר בחר בו ה' להשקיט דברי ריבות³⁹. ואז לקול ההמון הזה⁴⁰ שהיה כקול מים רבים⁴¹ קם ראש הסנהדרין מכסאו, וירץ לקראת כולם ויגער בם ויאמר אליהם, עמדו ואשמעה⁴² מה הוא התרעומת הזה ופטופטי דברים שיש לכם זה על זה. ואני וחברי בני הסנהדרין עמי על פי התורה אשר הורנו ה'⁴³ נדון דינכם, וכאשר נאמר לכם כן תעשו, ולא תסורו ממשפטינו ימין ושמאל⁴⁴, כי כן צויתי⁴⁵.

ויהי כשמוע בעלי המריבה את דברי ראש הסנהדרין אשר דיבר, החרישו ולא ענו עוד⁴⁶. ויחדלו הקולות⁴⁷, ויקדו וישתחוו⁴⁸, ויאמרו כדברך אדוננו כן נעשה⁴⁹. והוא עבר לפניהם⁵⁰ וישב על הכסא⁵¹, ובפני כל חבריו היושבים שם ועומדים כחצי גורן עגולה⁵² קרא הכהנים והלויים ובעלי משמר, ויאמר גשו נא אלי⁵³, ולכם אנשי מעמד (כי אתם הרבים) צייתי שתערכו לפנינו בראשונה את טענתכם, ונדעה מה לעשות⁵⁴ לכם עד שיקוב הדין את ההר⁵⁵.

דברי הישראלי

אז שפתותיהם פתחו ובפיהם הגידו אנשי משמר תלונותיהם, ויאמרו לאמר: אתם ידעתם, בחירי ה', כי משה רבינו ציוה על פי ה' לכהנים שישאו את עון המקדש⁵⁶, ועם אחיהם הלויים ישמרו את משמרת הקדש ואת משמרת המזבח⁵⁷, ועבד הלוי הוא את עבודת אוהל מועד ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה⁵⁸. והנה עם כל זה,

במצות ה' אשר חמל עליהם נתן להם יהושע בתוך אחות בני ישראל⁵⁹, לפי דעת חכמים רבים⁶⁰, אלפים אמה מגרש לכל רוחות הערים שקיבלו, שהם תשעים ושישה מילין באורך על רוחב שני מילין של אלפים אמה לכל מיל⁶¹, חוץ ממה שיעדיפו על הסכום הזה בעבור שיעור חלל ומרחב הערים⁶². או כפי דעת הרמב"ם ז"ל בפרק אחרון מהלכות שמיטה ויובל⁶³, זכו לרשת בארץ שלושת אלפים אמה לכל רוח הערים שקיבלו, שהם קמ"ד מילין באורך על רוחב שלושה מילין⁶⁴. ואם פחתו מעט מנחלתם במגרשים כפי מנין פקודיהם בצאתם ממצרים, הלא הותירו בערים במאוד מאוד ממה שחסרו לפי דבריהם בשדות ובכרמים.

צא נא וראה אדוני אישי ראש לסנהדרין, כי הלויים מבן חודש ומעלה היו בימי משה ואלעזר שלושה ועשרים אלף⁶⁵, ופקודי בני שמעון היו מבן עשרים שנה ומעלה שנים ועשרים אלף ומאתים⁶⁶, וכמשפט הזה ירבו מאוד בני שמעון על בני לוי אם נקיש מנין הבן עשרים שלו על מנין הבן עשרים שנמצאו ללוי בתוך מנין בן חודש ומעלה. ואיך לבני שמעון שהיו רבים מהלויים עלו בנחלה שבעה עשר ערים בלבד ככתוב ביהושע י"ט [פס' א-ט], והלויים (ככתוב שם כ"א [פס' לט]) זכו במ"ח ערים, שהם אחד ושלושים עיר על⁶⁷ אשר קבלו לחלקם בני שמעון? ועוד, אני בן ישראל בזעת אפי אוכל לחם⁶⁸, וכמה יגיעות אני יגע אם ארצה לאכול פת⁶⁹ קיבר שעליו רבו מאוד עד אין מספר⁷⁰ ההפרשות. וגם אני חורש, זורע, קוצר, ועומר, דש, זורה, ובורר, ולפעמים טוחן, ורוקד, ולש, ואופה⁷¹, ומשכים לפתח הכהן והלוי לתת להם ארוחתם⁷² על פי ה'. ועם כל זה אין אנו רצויים לכהן מאוד, ופניו אינם אתנו כתמול שלשום⁷³. ואם רוצים אנחנו שהלוי ישמור את המקדש כהלכתו, מי לא ידע שבעצנו נשאל אותו אלינו ובמקלנו נגיד לו⁷⁴ כי פרק עול⁷⁵ משמרתו ממנו? וכי נכון הוא שבכל לילה במקום שמירת השערים ישכב וירדם, כאשר עשה גם הלילה שהוכה על זה שלא בטובתו? זאת היתה לי על כן אוחיל⁷⁶ שתצדיקו אני הצדיק⁷⁷ ולא תטו משפט⁷⁸.

הלויים שטח של שני מיל כפול שני מיל. 62 ע"י בנספת בסוף הספר עמ' תרמג תרשים של שטח העיר שאינו נחשב, אלף אמה פנימי שהוא מגרש, ואלף אמה חיצוני לו שהוא שדות וכרמים. 63 פי"ג הל' א-ב. 64 ראה בנספת שם תרשים של אלף אמה פנימי מגרש כנ"ל, ואלפיים חיצוני לו שדות וכרמים. 65 במדבר כו, סב. 66 שם פסוק יד. 67 הכוונה 'יותר מ...'. 68 ע"פ בראשית ג, יט. 69 ע"פ ברכות נח, א. 70 ע"פ תהילים מ, יג. 71 ע"פ ברכות נח, א; שבת פ"ז מ"ב. 72 ע"פ מל"ב כה, ל. 73 ע"פ בראשית לא, ה. 74 ע"פ הושע ד, יב. 75 ע"פ בראשית כז, מ. 76 ע"פ איכה ג. כא. 77 ע"פ דברים כה, א. 78 ע"פ דברים כד, יז.

33 ויקרא כה, מג. 34 ע"פ ויקרא ד, ב. 35 מלאכי ג, י. 36 ע"פ תהילים לב, ט. 37 ע"פ שמות ב, כג. 38 יואל ב, ג. 39 דברים יז, ח. 40 שב"א ד, יד. 41 יחזקאל א, כד. 42 במדבר ט, ח. 43 ע"פ דברים יז, יא. 44 שם. 45 ע"פ ויקרא ח, לה. 46 ע"פ ישעיהו לו, כא. 47 שמות ט, לג. 48 בראשית מג, כח. 49 שופטים יא, י. 50 בראשית לג, ג. 51 ע"פ מל"א ב, יט. 52 סנהדרין פ"ד מ"ג. 53 בראשית מה, ד. 54 ע"פ דהי"ב כ, יב. 55 סנהדרין ו, ב. 56 במדבר יח, א. 57 שם פסוק ה. 58 שם פסוק כג. 59 יהושע פרק כא. 60 הבנת רש"י, רע"ב ועוד בדברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי. סוטה פ"ה מ"ג. 61 לכל אחת מארבעים ושמונה ערי

דברי הלוי

דברי הכהן

שמואל הנביא

ויהי כאשר כילה לדבר⁷⁹ האיש הישראלי, הלוי ענה ואמר: הנה הישראלי הזה דיבר גבוהה גבוהה⁸⁰, כי צדיק הראשון בריבו⁸¹. הלא אני הלוי לא הכרתי אחי ואת בני לא ידעתי כאשר בא לידי לשמור את אמרות ה' ולנצור בריתו⁸², כי הוריתי משפט ה' ליעקב ותורתו לישראל⁸³. ועוד, הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני⁸⁴ בשמירת המקדש. ועל מה יכו עוד אותי כאשר עשו הלילה הזה, ויוסיפו סרה⁸⁵ כל היום? מכף רגל ועד ראש אין בי מתום, פצע וחבורה ומכה טריה⁸⁶. הכלב אנכי כי הם באים אלי תמיד במקלות⁸⁷? חשך משחור תארי לא נכרתי בחצות⁸⁸ מפני זלעפות רעב⁸⁹.

ואתה בן ישראל אמרת היטב היטבתי עמך⁹⁰? ומה הערים האלה אשר נתת לי אחי⁹¹? כי לא ישרו בעיני⁹² מבלי שדות וכרמים. ומה יוסיפו ומה יתנו לי⁹³ מגרשי הערים? הלא הם ארץ אשר לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב⁹⁴, כי אם מעט גנות ופרדסים אלף אמה סביב. וגם כי היו הערים רחבות ידיים⁹⁵ לשוט ולהתהלך בהם⁹⁶, אם ארוץ לא אכשל⁹⁷ בכרי חיטה וציבורי שעורה, ולא יטבעו רגלי⁹⁸ במשרת ענבים⁹⁹. וכאשר יאמרו לי בני הושיעה לנו¹⁰⁰ אדוננו אבינו כי בביתנו אין לחם ואין שמלה¹⁰¹, ומה נאכל¹⁰² ונפשנו יבשה אין כל¹⁰³, מה אשיב להם? המן הגורן או מן היקב¹⁰⁴ שאין לי אפרוס להם הרעבים לחם¹⁰⁵? ועתה הואל וקח לך ככריך¹⁰⁶ אשר הבאת לי¹⁰⁷ ישראל, ובמקומם תן לי חלקי ונחלתי¹⁰⁸ בארץ על כל פנים, כי בה חפצתי¹⁰⁹ ולא בלחם עניי¹¹⁰ שלך היבש אשר היה נקודים¹¹¹. אותה אני שואל ממך בפני קהל ועדה, ולא אהבתי לחזור עוד על הגרנות¹¹². וראה גם ראה¹¹³ כי לא ארצה לשמור עוד הקודש, ומואס אני ב¹¹⁴ להיות עבדך. הלא דברתי¹¹⁵, שמעו עמים כלם¹¹⁶.

אמנם אחרי הלוי המשוגע מחבורות מהכאותיו אשר קיבל, הכהן שהיה לו לדבר בראש, כי בכל דברים יחלקו לו כבוד¹¹⁷, קרב אל השופט, וישתחו לו אפים ארצה¹¹⁸, ואמר. רבותי, כל המקצר הרי זה משובת. לוי אחי מקוצר רוח¹¹⁹ הטיח ברב מלין¹²⁰ דאגת לבו, וכמעט שהטיח דברים כלפי מעלה¹²¹, ולא יתפס בהם כי אמרם בשעת צערו¹²². אבל אני לא אתלונן חס ושלום על ה', כי הפליא חסדו עמי¹²³, אך דואג אני על רוב תחלואי, שבגללם לא אוכל לעמוד בהיכל מלך ה'¹²⁴. כי כל היום וכל הלילה לא אחשה¹²⁵ מלישב על המטה חולה¹²⁶, ובדמעתי ערשי אמסה¹²⁷ עד כי רוחי זרה לאשתי וחנותי לבני בטני¹²⁸ אם רוצה אני שיכבסו אותי בנתר וירבו בורית¹²⁹ על הבגדים הצואים שהם עלי¹³⁰ בעבור רפיון המעים שהציקתני¹³¹, ואני עני וכואב¹³² וידוע חולי¹³³.

ועתה אלכה נא¹³⁴ לביתי האמללה לכלכל את שיבתי¹³⁵, ולא אבוא להשתחוות עוד לישראלי אחי לאגורת כסף וככר לחם ולומר לו ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת¹³⁶ קמעה, כי כשל בעוני כחי ועצמותי עששו¹³⁷, ולא יותן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה¹³⁸ כי עליה אזרע אקצור אטע כרם ואשתה יין וייטב לבי גם אני¹³⁹, עד אשר אדרוש ברופאים שירפאו את תחלואי, ומן המקום ההוא בכל כחי אעבוד את ה' כל ימי חיי עד אשר אשוב אל בריאותי כבראשונה, ואז על משמרתי אעמודה¹⁴⁰ להקריב על המזבח עולה וזבח כאשר צוה לי ה' אלהי יתברך שמו בפי כל חי אמן.

דבר ראש הסנהדרין

ויהי ככלותם לדבר¹⁴¹, כמעט ראש הסנהדרין לבש שק ואפר וקרע את בגדיו¹⁴² ויאמר להם, למה

110 דברים טז, ג. 111 יהושע ט, ה. 112 כתובות קה, ב. 113 שם"א כד, יא. 114 אולי ע"פ ירמיהו ו, ל. 115 במדבר כג, כו. 116 מל"א כב, כח. 117 ע"פ גיטין נט, ב. 118 בראשית יט, א. 119 שמות ו, ט. 120 ע"פ איוב לה, טז. 121 ברכות לא, ב. 122 ב"ב טז, ב. 123 ע"פ תהילים לא, כב. 124 ע"פ דניאל א, ד. 125 ע"פ ישעיה סב, ו. 126 ע"פ בראשית מח, א-ב. 127 תהילים ו, ז. 128 איוב יט, יז. 129 ע"פ ירמיהו ב, כב. 130 ע"פ זכריה ג, ד. 131 ע"פ איוב לב, יח. 132 תהילים סט, ל. 133 ישעיה נג, ג. 134 שמות ד, יח. 135 ע"פ רות ד, טו. 136 ע"פ שם"א ב, לו. 137 תהילים לא, יא. 138 מל"ב ה, יז. 139 ע"פ משלי כג, טו. 140 חבקוק ב, א. 141 במדבר טז, לא ועוד. 142 ע"פ אסתר ד, א.

79 ע"פ בראשית יח, לג; כד, טו. 80 ע"פ שם"א ב, ג. 81 משלי יח, יז. 82 ע"פ דברים לג, ט. 83 ע"פ דברים לג, י. 84 בראשית לא, מ. 85 ע"פ ישעיהו א, ה. 86 שם פסוק ו. 87 ע"פ שם"א יז, מג. 88 ע"פ איכה ד, ח. 89 איכה ה, י. 90 בראשית לב, יב. 91 מל"א ט, יג. 92 ע"פ שם פסוק יב. 93 ע"פ תהילים קכ, ג. 94 דברים כט, כב. 95 ע"פ נחמיה ז, ד. 96 ע"פ איוב א, ז. 97 ע"פ משלי ד, יב. 98 ע"פ ירמיהו לח, כב. 99 במדבר ו, ג. 100 אולי ע"פ תהילים צח, א. ועי' מל"ב ו, כו. 101 ע"פ דברים י, יח. 102 ויקרא כה, כ. 103 במדבר יא, ו. 104 מל"ב ו, כז. 105 ע"פ ישעיהו נח, ז [ועי' איכה ב, ב]. 106 ע"פ מל"ב ה, כג. 107 אולי ע"פ בראשית לג, יא. 108 ע"פ במדבר יח, כ. 109 ע"פ תהילים קיט, לה.

תדברו כדברים הרעים האלה¹⁴³ אשר אנכי שומע. אל בני, כי לא טובה השמועה שתהיו מעבירים את עם ה'¹⁴⁴. שובו נא אליו בכל לב ובכל נפש¹⁴⁵, כי יסלח לעונכם וירפא לכל תחלואיכם¹⁴⁶ ולא תמותו. שובו

הלילה לאהליכם והתפללו לה'¹⁴⁷, ובבוקר אחרי הקרבת עולת תמיד והקרבות כולם עלו אלינו¹⁴⁸, ובעזרת ה' נוציא לאור משפטיכם, כי האמת והשלום אהבנו¹⁴⁹.

פרק תשעה עשר

אח"י"ח 1234567

אח"י"ח 1234567

פסקי הדין

בלילה ההוא נדדה שנת הסנהדרין¹ ונשאו ונתנו בדבר המריבה הרעה הזאת, זה אומר בכה וזה אומר בכה, עד שעמדו על קו הדין וגמרו לדבר על לב הכהן השרוי בצער תחלואיו. והסכימו לנדות הלוי, עד כי ישוב ונחם² מההטחת דברים, ועל אשר התעולל עלילות ברשע³ להשתמט מעבודת המקדש. לא שהדין כך⁴, מפני שמרוב שיחו וצער⁵ דיבר, והם לא התרו בו, והוא לא עשה מעשה, אלא שהשעה צריכה לכך⁶ להשיבו למוטב ולא יצא פעם אחרת לתרכות רעה⁷. וגם אמרו לפקוח עינים עורות⁸ של אנשי מעמד, וללמד להם שישרים דרכי ה'⁹.

הלוי חזר בתשובה

כשמוע הלוי את דברי ראש הסנהדרין ויצעק צעקה גדולה ומרה²⁶, וישכב ארצה, וישל נעליו מעל

רגליו²⁷, ויקרע את בגדיו ויתעלף. ובשוב נפשו אליו כרע על ברכיו ויאמר ברכני גם אני²⁸ אישי ראש הסנהדרין, כי דואג לבי מאוד על אשר חטאתי לה'. יחונני נא בחסדו וכרוב רחמיו ימחה פשעי²⁹, ויתפלל אל ה' ובכה יבכה³⁰.

על כן כאשר ראו כל העדה כולם קדושים³¹ כי שב אל ה' בכל נפשו³² התירו לו את נידויו, ויאמרו לו הותר לך, מחול לך³³, קום לך, למה זה אתה נופל על פניך³⁴, וקרב גם אתה ושמע³⁵ כל אשר נאמר, כי משהרהרת תשובה בלכך אחינו אתה³⁶.

חיזוק לכהן

הלא עוד מעט מזער³⁷ קרא ראש הסנהדרין אל הכהן וידבר אליו לאמר, למה כחשכה כאורה³⁸ תדבר

התייצבות הצדדים לפני הסנהדרין

הבוקר אור¹⁰, אחרי אשר השתחוו לה' והקריבו הזבחים והעולות קמו הכהנים והלויים ואנשי מעמד ובאו לפני העדה הנועדים לפני ה'¹¹ כאיש אחד חברים¹². ויקדו ויפלו על פניהם ארצה ויאמרו באנו לשמוע מה דיבר ה'¹³, אם ישיש עלינו אלהינו לטוב¹⁴ ויביט אל עני ונכה רוח¹⁵ כרחמיו וכרוב חסדיו¹⁶ אם לאו.

נידוי ללוי

אז הסנהדרין כולם הראו לכהן ולראש משמר פנים שוחקות, ויאמרו שלום.

אמנם הביטו אחרי האיש הלוי בזעם אפם¹⁷ ונתנו בו עיניהם לרעה¹⁸, עד אשר אמר לו הראש

12 ע"פ שופטים כ, יא. 13 ע"פ במדבר כג, יז. 14 ע"פ דברים ל, ט. 15 ישעיהו סו, ב. 16 ישעיהו סג, ז. 17 ע"פ איכה ד, ו. 18 ע"פ עמוס ט, ד. 19 ע"פ ב"מ נט, ב. 20 ע"פ דברים ל, ט. 21 ע"פ בראשית כז, מ. 22 ע"פ דברים יח, ה. 23 ע"פ ירמיהו יז, א. 24 ע"פ ישעיהו סה, ז. 25 דברים ל, ח. 26 בראשית כז, לד. 27 ע"פ שמות ג, ה. 28 בראשית כז, לד. 29 ע"פ תהילים נא, ג. 30 ע"פ שמ"א א, י. 31 במדבר טז, ג. 32 ע"פ דברים ל, ב. 33 רמב"ם הל' תלמוד תורה פ"ז ה"ג. וע"פ סנהדרין סח, א. 34 יהושע ז, י. 35 דברים ה, כד. 36 סוטה פ"ז מ"ח. 37 ע"פ ישעיהו כט, יז. 38 תהילים קלט, יב.

143 ע"פ בראשית מד, ז. 144 ע"פ שמ"א ב, כד. 145 מל"ב כג, ג. 146 ע"פ תהילים קג, ג. 147 למקורות על בית הכנסת והתפילות בזמן הבית עיין מ"ש ר"י יעקובסון ב'נתיב בינה' (ת"א תשל"ג) כרך א פרק יג. 148 שמ"א יד, י. 149 ע"פ זכריה ח, יט. 1 ע"פ אסתר ו, א. 2 יונה ג, ט. 3 ע"פ תהילים קמא, ד. 4 ברמב"ם הל' כלהמ"ק פ"ג ה"א מתוארת מצות הלויים בעבודה במקדש. ומה שכתב שלא התרו בו, שאין עונשים את האדם עד שמהירים אותו (ספרי דברים פיסקא קעג אות יב). 5 ע"פ שמ"א א, טז. 6 למשל: סנהדרין מו, א; רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ד ה"ז. 7 תגינה טז, ב. 8 ישעיהו מב, ז. 9 הושע יד, י. 10 בראשית מד, ג. 11 ע"פ במדבר טז, יא.

בני, בצר רוחך תשיח במר נפשך³⁹ ותילל על תחלואיך? גול על ה' דרכך ובטח עליו⁴⁰, כי עוד מעט ישוב וירחמך⁴¹ והשיבך על כן⁴² בריאותך. הן אל לא ימאס תם⁴³, ואם תפרוש אליו כפך ישיב נפשך מני שחת לאור באור החיים⁴⁴. ועתה אל תירא⁴⁵, עמוד על משמרתך⁴⁶ וקרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עולתך⁴⁷ כמוטל עליך, כי מחץ מכתך ירפא⁴⁸ הוא יכלכלך⁴⁹ עד כי תבלה בטוב ימיך ובנעימים שנותיך⁵⁰.

דחיית טענות הישראלי

ואתה ראש מעמד, סקל מסילת⁵¹ הסכלות מלבך, והסר הטיגא שעלתה במחשבתך כאשר אמרת הלא צוה ה' שלא יהיה ללוי חלק בארץ⁵², והנה לא די שקבל (כמעט) חלקו במגורשים ויותר ממה שראוי לו בערים אלא שנהנה גם כן מנחלת ה' במתנות רבות המובאות אליו, כי לא הבנת תורת ה' די סיפוקך. לכן צא ממחיצתך⁵³ ותאמר לי, האיש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם⁵⁴? הלא אם הוא אָמַר לא עשה⁵⁵ נגד מצותו, ואם דבר הקים ברוב טובו כל אשר יעד, כי הנה הלוי לא קיבל חלקו בארץ כאשר דימית. צא נא וראה, כי ארצנו הקדושה שבארץ כנען היא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה⁵⁶, ואם תחלק כל הארץ הזאת לעשרה חלקים וחצי כפי סכום השבטים שלא נטלו נחלתם מעבר לירדן⁵⁷ כמו שעשו ראובן וגד וחצי שבט המנשה, יגיע לכל אחד מהעשרה שבטים מבלי בחינת הרב והמעט⁵⁸ שמונה ושלושים פרסאות ושני חלקים מאחד ועשרים בפרסה על רוחב ארבע מאות פרסאות, ולחצי השבט יגיע תשעה עשר פרסאות וחלק אחד מאחד ועשרים בפרסה על רוחב ארבע מאות פרסה.

והנה לשבט לוי כאשר אמרו החכמים (בלתי הרמב"ם לבדו⁵⁹ שפסק כרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סוטה פרק כשם שהמים בודקין⁶⁰ משנה שלישית) לא הגיעו אלא ארבעה ועשרים פרסה על חצי פרסה, שהם כאין וכאפס בערך מה שקיבלו שאר השבטים. לכן

בין תבין, כי הערים והמגורשים האלה לא ניתנו ללוי לשם נחלה, אלא לתגמול קצת שכירותו הראוי לו מצד עבודתו. ובגלל הדבר הזה ציוה ה' שהערים והמגורשים האלה יהיו מפוזרים בכל גבול ישראל, לשלוש סיבות. האחת, כדי שכל שבט יפרע ללוי שכירותו כפי ערכו. והשנית, כדי שלא יעשה השכירות הזה פירצה ניכרת במקום אחד אלא קרחה מכאן וקרחה מכאן, ככתוב (ביהושע כ"א [פס' ט]) ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון וגו', [פס' יז] וממטה בנימין, [פס' כג] וממטה דן, וממטה ראובן וגו' ככתוב שם⁶¹. והשלישית, מפני קללת הזקן שאמר⁶² אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל. ובזה יושלם ביטול תלונתך כאשר אמרת למה נטל לוי חלק בארץ שהם העשרים וארבעה פרסאות, ולמה הגיעו לו ארבעים ושמונה עיר ומגרשיהן, כי הנה כאשר אמרתי לוי לא נטל הערים והפרסאות האלה בעבור חלקו אלא בעבור שכירותו. וגם ^{12:34:587}כדי כי בדבר הזה נראה לכאורה שנחלקו עליו רבי מאיר ורבי יוסי במסכת מעשר שני פרק כרם רבעי⁶³ משנה י"ד, עם כל זה ביהושע י"ד [פס' ד] כתוב בבירור שלא עלו להם לשם נחלה.

ואל תתמה אם השכירות הזה עלה למעלה עד שיטול הלוי הערים והמגורשים האלה כולם, כי אם תרצה לצייר במחשבתך פרעון שכירות תמידי על שלושים ושמונה אלף איש מבין עשרים שנה ומעלה, שכן היו הלויים בימי דוד המלך ע"ה⁶⁴, היה החוב הזה על ישראל כבד מאוד. כי לחשבון שלושה זהובים לחודש לכל איש, כאשר פורעים היום השרים לשכירים השומרים בעיר ולאנשי המלחמה ההולכים בקרב, יעלה שכירותם לכל חודש מאה וארבעת עשר אלף זהובים, שהם לכל שנה אלף אלפים שלוש מאות ושישים ושמונה אלפים זהובים. ורצה ה' לתת קצבה לשכירות הזה, ולפרוע ללויים בפעם אחת רוב שכירותם במגורשים ובערים, להקל בשנים הבאים תמיד עול סובלו מעל שכמם⁶⁵ של ישראל. וכן בכל שנה ושנה מוסיף להם ה' במתנות תשלום שכירותם משלם, מבלי לחיצה ויגיעה רבה של

שבפועל הם קיבלו הרבה פחות מהראוי להם. 58 ע"פ במדבר כו, נד. 59 גם רע"ב סוטה פ"ה מ"ג ואחרים פוסקים כרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, אלא שלפי הכנתם הלויים קיבלו רק אלפיים אמה לכל רוח, אלף מגרש, והשאר לשדות וכרמים. הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ג הל' א-ב מונה שלושת אלפים אמה, אלף מגרש ואלפיים לשדות וכרמים. ראה גם הע' 60 ואילך לעיל בפרק יח. 60 פ"ה. 61 הפסוקים 'וממטה ראובן' וכו' חסרים ברוב הספרים בספר יהושע אחרי פס' לה, אך נמצאים בדה"א ו, סג-סד, עיי"ש. 62 בראשית מט, ז. 63 פ"ה. 64 דה"א כג, ג. 65 ע"פ ישעיהו י, כז.

39 ע"פ איוב ז, יא. 40 תהילים לו, ה. 41 ע"פ דברים ל, ג. 42 ע"פ בראשית מ, יג. 43 איוב ח, כ. 44 ע"פ איוב לג, ל. 45 ע"פ בראשית נ, כא. 46 ע"פ חבקוק ב, א. 47 ויקרא ט, ז. 48 ע"פ ישעיהו ל, כו. 49 תהילים נה, כג. 50 ע"פ איוב לו, יא. 51 ע"פ ישעיהו סב, י. 52 ע"פ במדבר יח, כ. 53 למשל תולין סח, ב; ילק"ש משפטים רמז שנא. 54 ע"פ במדבר כג, יט. 55 ע"פ שם. 56 זוהר פרשת קדושים פד, א. ועי' גם מגילה ג, א ובמקבילות. 57 למעשה רק תשעה וחצי שבטים נטלו נחלתם ממערב לירדן. רבנו המחבר כתב עשרה וחצי לכלול גם את לוי. כדי להראות

עדת ישורון, כדי שישמרו בלב שלם ובנפש חפצה את משמרת הקודש, ולא יעשו כמשל ההדיוט האומר אם תרצו שהפועלים יעשו מלאכתך מקולקלת ורעה תפרע להם שכירותם בראשונה. הרי שנחה ושקטה במקצת תלונתך האחת שאמרת כי הלוי נטל חלקו בארץ ויותר מן הראוי לו, כי טעית בחשבונך.

אמנם נשארה תלונת הלוי קיימת, ותלונתך עוד לא סרה מכל וכל. כי הלוי אומר אם אני עבד לך ואתה נותן לי את שכרי בעבור זה תדחה אותי מירושתי, ולמה לא תתן לי גם אני חלקי? ועוד, גם לך יש מצד מה פטוטי דברים, כי תאמר אני לא קראתיך אתה הלוי לשרתני, ומי שקראך יפרע אותך. וגם אם ה' לא רצה שתטול חלקך בארץ, מה לי ולך⁶⁶ שתתרעם עלי כי באת

לדברך 1234567

פרק עשרים

לדברך 1234567

'חומש' בישראל ובאומות העולם

כמו שלמלך בשר ודם יביאו לו מנחה שריו ופרשיו, כדי שעל ידי זה יכיר כי הם מודים לו שהוא מלכם והם עבדיו, כן למלך מלכי המלכים הקב"ה כל אשר בשם ישראל יכונה¹ יחוייב להקריב לפניו תרומה מנכסיו. לא חס וחלילה שהוא צריך לה, כי לה' הארץ ומלואה², אלא כדי שיודה עם כל שבטי יה כי אנחנו עם מרעיתו וצאן ידו אשר לעולם בקולו נשמע³.

ולמען תהיה המנה הזאת מנה יפה שראוי להתכבד בה, גזרה חכמתו יתברך שתפרישו לו החומש מפירות הארץ בכל שנה ושנה, וזהו הנקרא חלק ה' ונחלתו⁴. וגם כי לא בא בפירוש זכירת החומש בהפרשת התרומות, כמו בבעלי חיים בביתם ובשדות כדכתיב ויסף חמישתו על ערכך וגו' ויסף חמישית כסף ערכך עליו וגו' (ויקרא כ"ז [פס' יג-טו]), עם כל זה אם נמנה כל ההפרשות מפירות הארץ כאשר נעשה בפרק שאחרי זה, נראה כי בין הכל יעלו לחומש.

והנה נתרצה ה' אלהינו בחומש זה מכל שאר הסכומים לכבודו של יעקב אבינו, כי כן משפטו הוא

66 ע"פ שופטים יא, יב. 67 שם 68 תהילים י, יז. 69 ע"פ תהילים יט, ט.

1 ע"פ ישעיהו מד, ה. 2 תהילים כד, א. 3 ע"פ תהילים צה, ז. 4 ע"פ במדבר יח, כ. כעין זה במדרש הגדול בראשית מז, כב: "אמר הקב"ה כהני ע"ז יאכלו חוקם, בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה אתו להם חס" וכו'.

אלי להלחם עמי על ארצי⁶⁷ אשר נתן ה' אלהי לי? שאל אותו ממנו, והוא ישלם לך כל חסרונך. לכן נשאר עלי להראות ללוי שכמו שהוא מקבל שכירותו חלף עבודתו, ככתוב (בספר במדבר י"ח [פס' כא]), כאשר אמרתי ועוד אומר, כן הוא מקבל מדי שנה ושנה כל חלקו משלם הראוי לו בפירות הארץ כפי רצון ה' אשר דיבר, כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללויים לנחלה, על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. וכתיב ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו ה' הוא נחלתו (דברים י"ח [פס' ב]). ועוד חובה עלי להודיע גם כן לך ראש המעמד, שאם תתן ללוי דבר, אינו משל חלקך אלא מחלק ונכסי גבוה. ואתה תכין לבך לדעת זאת ותקשיב אוזנך⁶⁸ למה שאומר בפרק שאחר זה, כי תראו פקודי ה' הישרים משמחי לב ומצות ה' ברה שהיא מאירת עינים⁶⁹.

לדברך 1234567

חרץ⁵. דתנו רבנן⁶ המבזבז אל יבזבו יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות. מעשה באחד שבקש לבזבו יותר מחומש ולא הניחו חברו, ומנו ר' ישבב, ואית דאמרי רבי ישבב ולא הניחו חברו, ומנו ר' עקיבא. דאמר קרא⁷ אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. והא לא דמי עשורא קמא לעשורא בתרא? כי הנה אם יהיו לך מאה סאין ותפריש המעשר מהן יהיה המעשר הראשון עשרה סאין, ואם תחזור ותפריש מעשר על השאר שהם תשעים סאין יהיה המעשר שלהן תשעה סאין, שיפחתו שני המעשרות יחד חלק אחד מעשרים מהחומש הגמור? אלא אעשרנו לך לבתרא כקדמאה⁸, עשר סאין במעשר ראשון ועשר במעשר שני, עד שיהיו עשרים משלם, שהוא החומש המוחלט.

וגם כי ידע יעקב אבינו שזקנו אברהם האהוב לה' פטר עצמו במעשר הפשוט, כדכתיב⁹ ויתן לו מעשר מכל, עם כל זה כשראה בחלומו כי הפליא ה' חסדו¹⁰ עמו ביעודים נוראים המיוחדים לו ומשותפים לזרעו עד סוף כל הדורות, הקטין עצמו על כל החסדים¹¹ האלה במאוד מאוד וקיבל את ארצנו הקדושה ממלכינו ואלהינו במתנה, להיות עליה הוא ובניו אחריו כמו עבד ואריס לה' כל הימים¹², ולא כמו אדון בארץ ופטרון לה בהחלט

בפרק זה מוסבר שלמעשה גם מגידולי קרקע נותנים חומש לשם ה'. 5 ע"פ מלא כ, מ. 6 ילק"ש ויצא רמז קכג ד"ה ונתן. ראה גם כתובות נ, א. 7 בראשית כח, כב. 8 גם משפט זה שייך לילק"ש שם. 9 בראשית יד, כ. 10 ע"פ תהילים לא, כב. 11 ע"פ בראשית לב, יא. 12 ע"פ דברים יח, ה.

ציירי ספורי²⁵. אתה היית איש שדה ולא נפלאות היא ממך²⁶ מציאת סכום התבואות שצומחות מן הארץ בכל שנה. פתח פיך ויאירו דבריך²⁷.

1234567 תחילת

השיב ראש המשמר, לא אסור מן התורה ימין ושמאל²⁸, כי אנחנו בחדש ה' עומדים בארץ אשר זרע בה יצחק את זרעו ועליו העיד הכתוב ואמר²⁹ וימצא בשנה ההיא מאה שערים. על כן נשים דרך משל שכל אחד מן השבטים ימצא מאה סאין של חיטים לשנה. עליך אם כן הדבר לגמור אישי ראש הסנהדרין, ולהודיע לי כי על מאה סאין לא יפריש השבט יותר מחומשם לשנה להעלותו לה' לו לחלקו כאשר דברת.

אז ענה ראש הסנהדרין ואמר, אנכי לה' אנכי אשירה³⁰ כי שם בלבך למצא חשבון נקל לבנות עליו יסודי כוונתי, ועליו תקיש לכל מנין כי לעולם יצדק. ודע, כי מהחומש הזה אני רוצה לתת ללוי חלקו כאלו היה לו חלק בארץ, ולא אעזוב את האביון מכל וכל. וגם לבי אומר לי שהמותר שיקבלו הכהן והלוי על חלקם לחשבון שכירותם ישקיט אותם מכל וכל, אם לא קבלו עם הערים והמגרשים כל הסך הנאות להם כפי עבודתם. ועל זה יודו לשמו של הקב"ה כל השבטים שגמל להם חסד לפרוע חובותם עם הפרשת התרומה שבאה לו בתורת יעקב על חלקם, כי בה נתרצה כדי שישלם שכר טוב למתנדבים אותה בעולם הזה ובעולם הבא.

לעולם. ועל כן רצה להפריש בתבואות לשם ה' החומש מהם, ולהסתפק בארבע הידות הנשארות לאכול לשובעה לבניו לנשיו לטפיו ולכל בני ביתו, כמו שעל פי לימודו יוסף בנו ציוה שיעשו המצרים עבדי פרעה כשקיבלו האדמה וזרע השדה ממנו במתנה¹³.

ועתה אם הנכם אתם עבדים לה' כדכתיב¹⁴ כי לי בני ישראל עבדים, ועוד קיבלתם הארץ במתנה מאיתו יתברך כדכתיב¹⁵ כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה, והוא גם כן נותן לכם הזרע לזרוע כדכתיב¹⁶ ונתן זרע לזרע, דין הוא שתקיימו בסבר פנים יפות נדר יעקב אביכם אשר עשה מחפצו ורצונו הפשוט בלב שלם ומבלי מכריח ולא תחטאו.

דו שיח מבינו לכך שסך כל הפרשות הוא 'חומש'

כשמוע בעל המשמר את דברי ראש הסנהדרין ענה ואמר, בחכמה נפלאה גזרת אומר וכן יקום¹⁷, הלואי שהחומש יהיה דיים לכל הפרשותינו, וכושל יקימון מליך בזה כאשר ברכים כורעות אמצת¹⁸ בגזרת החומש. אמנם פחד קראני ורעדה פן תרוץ ותכשל¹⁹ ולא תמצא שהחומש יפטור אותנו מן הפרשות כולן.

על דברי בעל מעמד ענה ראש הסנהדרין ואמר, עד אן בני תמלל אלה²⁰ בבלי דעת? כתר לי זעיר²¹ ואאלפך חכמה²², ולמען תבין בעצם מלי וכל דברי תאזין²³ שים כה נגד אחי ואחיק²⁴ משל אחד ועליו יסובו

פרק עשרים ואחד

שכחה

ומפני² שהשכחה אינה אלא מהמקרה וההזדמן, כי אם לא תשכח עומר בשדה³ אין אתה חייב בעדה כלום, וגם בפאה ובביכורים (דקיימא לי כמאן דאמר⁴ שאין להם שיעור מדאורייתא לא למעלן ולא למטן, ועל כן האמנתי שבכל מה שבגללן נתת כבר נפטרת מהן מן התורה מכל וכל) הנני פוטר אותך הישראלי מהשכחה בהחלט מבלי שתפריש בעדה דבר, אם לא שכחת עומר כאמור.

מתנות כהונה ולוייה

יחדיו אם כן למשפט נקרכה¹, ונראה סכום הפרשות שצריכים אנו להפריש על המאה סאין, אשר לקחנו לנו למשל, פירות הארץ שיגיעו בכל שנה לכל אחד משבטי ישראל בפרט. אמנם אתה הישראלי ראש המעמד דע כי אני אפריש בזה כל מה שהוא מן החיוב ושיש לו שיעור מן התורה בבירור, וגם לא אעזוב עם אלה רוב שיעורי המתנות שסדרו רז"ל על פי הקבלה שלא פורשו בתורה בפרטות.

24 בראשית לא, לו. 25 ע"פ משלי כו, יד. 26 דברים ל, יא. 27 ברכות כב, א. 28 ע"פ דברים יז, יא. 29 בראשית כו, יב. 30 שופטים ה, ג. 1 ע"פ ישעיהו מא, א. 2 נראה שכך צריך להיות; בנדפס: ימ י. 3 ע"פ דברים כד, יט. 4 פאה פ"א מ"א.

13 בראשית מז, כד. ובפירוש אברבנאל כתוב שיוסף מצעמו חידש ענין החומש, ועיי"ש. 14 ויקרא כה, נה. 15 במדבר לג, נג. 16 ישעיהו נה, י. 17 ע"פ איוב כב, כח. 18 ע"פ איוב ד, ד. 19 ע"פ משלי ד, יב. 20 ע"פ איוב ח, ב. 21 איוב לו. ב. 22 איוב לג, לג. 23 ע"פ איוב לג, א.